

117η Συνάντηση
Μετα-Ψυχολογίας

Βασίλειος Μαούτσος

15/2/11

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ελληνικό Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Formulations on the Two Principles of Mental Functioning’, 1911

(6η Συνέχεια), Τόμος XII

Η τελευταία παράγραφος βασίζεται σε μία υπερσυμπύκνωση του φρουδικού κειμένου η οποία δικαιολογεί την περαιτέρω αποσαφήνισή της. Ο ενήλιξ ασθενής αναφέρεται στα μυθοπλαστικά συμπτώματά του που ευλόγως επιθυμεί να τα χάσει εξ ολοκλήρου ως ξένα προς αυτόν αν και γνωρίζει ότι λειτουργεί σε τρία επίπεδα φαντασίωσης και όχι σε δύο. Συγκεκριμένα, το ένα επίπεδο είναι εκείνο των συμπτωμάτων του που έρχεται από το άγνωστο ασυνείδητό του. Το δεύτερο είναι το συνειδητό που τον φέρνει στο γιατρό του και σ’ αυτό που (πάντοτε φαντασιωσικά) θεωρεί πραγματικότητα, δηλαδή, τόσο σταθερό και σίγουρο που φτάνει το σημείο της βιολογικότητας. Το τρίτο είναι το συμβιβασμένο εκ των επαναπωθήσεων και της επακολουθούσης σύνθεσης των δύο προηγούμενων που τον κάνει να είναι όντως ευχαριστημένος με κάτι πολύ λιγότερο από την αναζήτηση της απόλυτης ηδονής του ασυνείδητου που δεν παύει διαρκώς να τον παρακινεί προς την ευχαρίστηση. Από λειτουργική άποψη ‘Αυτό είναι το αδύνατο σημείο στη ψυχική μας οργάνωση’. Διότι ο ασθενής έρχεται για θεραπεία αλλά κατ’ ουσία δεν θέλει θεραπεία, θέλει κάτι σαν απλή επιδιόρθωση, ας πούμε! Αυτή είναι η προέλευση του ‘εγώ της ευχαρίστησης’. Κάτι πολύ λιγότερο από ενστικτική ηδονή αλλά πολύ καλύτερο από την δυστυχία της πλήρους φαντασιωσικής εκ της μυθοπλασίας, ενστικτικής απώθησης. Συνεπώς, είναι λογικό ότι ο γιατρός θα κάνει στον ασθενή του το μόνο που γνωρίζει από τον ίδιο του τον εαυτό. Θα τον ‘διδάξει’ να μην ενοχλείται από το τεράστιο ασυνείδητό του που δεν έχει όρια στο μέγεθος που κατέχει και με το οποίο δεν πρόκειται να βρει άκρη. Θα του πει αντί να αντιστέκεται στις απωθήσεις του που έτσι κι’ αλλιώς δεν σταματάνε, να τις κάνει ακόμη βαθύτερες με όφελος την διακοπτόμενη, ‘στιγμιαία’, αλλά διαρκώς επαναλαμβανόμενη ικανοποίηση. Αυτό δε θα συμβεί με το να παίρνει ότι του εμφανίζεται από το ασυνείδητό του και να το τοποθετεί μετασχηματισμένο και ‘λογικό’ στο ήδη υπάρχον απωθημένο. Έτσι, το ‘εγώ της ευχαρίστησης’ θα μεγαλώνει, το ασυνείδητο θα ελαττώνεται και η ευχαρίστηση θα διαιωνίζεται σε μικρές δόσεις. Θα του πει επίσης του ασθενή του ότι αν αυτό είχε μάθει να το κάνει από μικρή ηλικία δεν θα αντιμετώπιζε τώρα αυτά τα προβλήματα. Η ουσία αυτού του μαθήματος προς τον ασθενή είναι ότι ο γιατρός του δεν του λέει κάτι άγνωστο. Απλά τον ενθαρρύνει να αυνανίζεται όπως όταν ήταν μικρός. Όπως, δηλαδή, ο ασθενής ενθυμείται ότι απέφευγε την σεξουαλικότητά του και την δημιουργία αντιστοιχών σχέσεων στη παιδική του ηλικία με αποτέλεσμα να μπει στην περίοδο μιας παρατεταμένης ενδιάμεσης φάσης υποκρυπτόμενης σεξουαλικότητας υπό διαφορετικά σχήματα παρουσίας και εαυτό-σωματικής διέγερσης το ίδιο θα πρέπει να κάνει και τώρα. Ο κανόνας θεραπείας του θα είναι: απώθηση επάνω στην απώθηση, δυνατό ‘εγώ της ευχαρίστησης’ και τροφοδότησή του από το ανεξάντλητο ασυνείδητο.

Είναι προφανές ότι αυτή η συγκυρία – το ‘εγώ της ευχαρίστησης’ - δεν ισοδυναμεί αρνητικά (αναλογικά αλλά με αντίθετο πρόσημο) με αυτό που ο Φρόιντ ονομάζει ‘εγώ της πραγματικότητας’. Αυτή είναι η επιπλέον διευκρίνιση που οφείλουμε να κάνουμε προκειμένου το κείμενο αυτό να γίνει πλήρως κατανοητό στη συνέχειά του. Οι αρχικές απωθήσεις που δημιούργησαν την πραγματικότητα δεν ήταν επαναλήψεις αλλά συγκλονιστικές καταστάσεις αντιστρατευόμενες την αρχή της ηδονής που φαντασιωσικά θα οδηγούσε τον ενήλικα ασθενή, σύμφωνα πάντοτε με την άποψή του για την παιδική του ηλικία, στο θάνατο. Συνεπώς, το ‘εγώ της πραγματικότητας’ απέχει πολύ από του να

ισοδυναμεί κατ' αντίστροφη αναλογία με το 'εγώ της ευχαρίστησης'. Το πρώτο είναι μία ασυμβίβαστη δομή που δεν διαπραγματεύεται το φαντασιστικό της περιεχόμενο, εξ ου και η σκληρότητά της ώστε να φαίνεται ως εμπλέκουσα τις 'σωματικές αισθήσεις' και γι' αυτό φαίνεται ως σχεδόν βιολογικά δεδομένη κατάσταση. Το δεύτερο είναι μία ευάλωτη δομή διαρκώς παραπαιούσης τροφοδότησης από το πελώριο ασυνείδητο που δεν είναι ούτε κατά προσέγγιση αιτία θανάτου κι' αν ακόμη κάποιες φορές αποτύχει στο έργο του. Το γεγονός ότι το 'εγώ της ευχαρίστησης' αντιστρατεύεται το 'εγώ της πραγματικότητας' δεν επιτρέπεται να μας κάνει να νομίζουμε ότι πρόκειται για συγκρίσιμα μεγέθη. Η αναλογία είναι της τάξης του να απειλείται να ξεχειλίσει ο ωκεανός από ένα ποτήρι νερού που του προστέθηκε από ένα παιδάκι που έπαιζε στη παραλία!

Και τώρα μία τελευταία διευκρίνιση προτού τελειώσουμε με αυτό το κομβικό κείμενο του Φρόιντ. Τα όρια μέσα στα οποία μπορεί να κινείται η φαντασίωση του συμβιβασμού, δηλαδή, η φαντασίωση του ενεργούς ενστίκτου, τα έχουμε περιγράψει εξ αρχής αυτού του κειμένου. Η ανώτατη κατάσταση είναι η μέγιστη δυσαρέσκεια, ήτοι η τρέλα και η κατώτατη κατάσταση είναι το σημείο μηδέν, ήτοι ο θάνατος. Δεν χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για την ευχαρίστηση αλλά χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για την δυστυχία εξ αιτίας των απωθήσεων επί απωθήσεων στη κατάσταση που περιγράφει ο Φρόιντ ως 'statu nascendi' κι' έτσι η δεύτερη προτιμάται της πρώτης. Ο χώρος μεταξύ των δύο αυτών καταστάσεων είναι ο χώρος των συμβιβασμών του ενστίκτου μεταξύ της εγωτικής πραγματικότητας και της εγωτικής ευχαρίστησης. Άλλοτε πλησιάζει περισσότερο προς τον θάνατο και άλλοτε προς την τρέλα - την αιώνια ζωή. Ο ενήλιξ ασθενής περιγράφει αυτές τις παλινωδίες του στα πλαίσια του μύθου του περί της επιβίωσής του κινούμενος ταυτόχρονα συνειδητά, ασυνείδητα και συμβιβαστικά εντός της δευτερογενούς διαδικασίας, όπως έχουμε περιγράψει. Μία διαδικασία η οποία είναι καθ' όλα αυνανιστική ως προς το περιεχόμενό της εφόσον στερείται σεξουαλικού αντικειμένου και ζει κυρίως με τις αναμνήσεις του παρελθόντος του.

Αν τώρα αναζητήσουμε τις μορφές που θα πάρει ο συμβιβαστικός αυνανισμός στην αναζήτηση μιας μικρής ευχαρίστησης του εγώ αυτές θα είναι πάντοτε εκτρωτικές παραλλαγές της μητρικής 'ζεστασιάς' του 'αυγού'. Θα περιμένουμε λοιπόν ότι οι διαβαθμίσεις 'της ζεστασιάς' θα κινούνται από πολύ μακριά έως πολύ κοντά του ενήλικα ασθενή όπως ακριβώς θα συνέβαινε αν επρόκειτο περί του οιοδήποτε πάσχοντος οργανικού συστήματος. Στην πλέον απόμακρη εκδοχή της η αυνανιστική ευχαρίστηση της ζεστασιάς προέρχεται από το θεό ('θρησκεία'). Στη μεσαία εκδοχή της η ζεστασιά προέρχεται από τη φύση όπου η βαθεία της μελέτη ('εκπαίδευση', 'επιστήμη') την φέρνει κοντά στο υποκείμενο. Τέλος στη πλέον κοντινή εκδοχή της η ζεστασιά προέρχεται από το εσωτερικό του υποκειμένου, δηλαδή, το ασυνείδητό του που αντιπροσωπεύεται από την 'τέχνη'. Όσο ο ενήλιξ ασθενής αποφεύγει την σεξουαλική σχέση προς χάριν του αυνανισμού και των παραλλαγών του τόσο θα μεγιστοποιεί τον φαύλο κύκλο στο εγώ του. Απ' αυτό το σημείο και μετά η ψυχανάλυση γίνεται κάτι πολύ απειλητικό.